

ПРАБЛЕМЫ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ

В. У. Барысенка

КУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ ВЫКЛАДАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ КІТАЙСКІМ НАВУЧЭНЦАМ

У апошнія гады ў Кітаі няспынна расце цікавасць да Беларусі і, натуральна, да беларускай мовы. Яшчэ ў 2009 г. на сайце Міжнароднага радыё Кітая з'явілася старонка з гукавым файлам на беларускай мове. Гэта вельмі паказальна, што адзін з найбуйнейшых медыяканалаў паралельна з іншымі шасцю мовамі свету выкарыстоўвае беларускую. На сённяшні момант у Паднябеснай дзейнічае 7 цэнтраў вывучэння Беларусі.

Само жыццё ставіць беларусістыку перад неабходнасцю паскарэння навукова-метадычнай працы ў кірунку беларускай мовы як замежнай. Запатрабаваны вучэбна-метадычныя комплексы, якія б аб'ядноўвалі такія аспекты, як лінгвістычны, філалагічны і культуралагічны. Акрамя граматычнай сістэмы і лексікі беларускай мовы, курс павінен прэзентаваць краіназнаўчую і культуралагічную інфармацыю. Для кітайскіх навучэнцаў неабходны дапаможнікі не ўніверсальныя, а нацыянальна арыентаваныя, бо менавіта ў дыялогу культур зацікаўлена кітайская грамадскасць і навучальныя ўстановы. Краіназнаўчую інфармацыю ўтрымліваюць не толькі тэксты, але і лексіка, граматычныя формы і нават фанетыка. Беларуская культура, як і любая этнічная, гэта спецыфічны вобраз свету, гэта пэўным чынам упарадкаваны Космас, прызма, праз якую беларусы глядзяць на свет. Вучэбна-метадычны комплекс па беларускай мове для кітайцаў павінен быць пабудаваны на супастаўленні кітайскай і беларускай культуры, дэкадыроўцы культуралагічных знакаў мастацкіх тэкстаў і моўных адзінак з пераносным значэннем.

Нацыянальная карціна свету паўстае ў сфарміраваных бінарных апазіцыях: свет – цемра, дзень – ноч, суша – мора, права – лева, зямля – неба, вер – ніз, агонь – вада, сонцы – месяц, мужчына – жанчына і г.д. В. Іваноў і В. Тапароў апісалі славянскія пары семіятычных апазіцый са сталай ацэначнай канатацыяй. У вучэбным комплексе па беларускай мове мусяць быць прэзентаваны гэтыя пары, а таксама параўнанне іх канатацый у беларускай і кітайскай нацыянальнай карціне свету.

Універсальны канцэпт «Дом» маецца практычна ва ўсіх мовах. Параўнанне ўспрыняцця дома ў беларускай і кітайскай культурнай традыцыі можа служыць пэўным фундаментам для міжкультурнага дыялогу.

Асноўны тып сельскага паселішча ў Беларусі – вёска, якая ўзнікла пры рассяленні земляробаў. Амаль усе будынкi беларускай вёскі будаваліся з дрэва, пераважна з хвой, радзей з елкі. Жыллё беларуса – гэта не толькі жылыя памяшканні, але і ўся сядзібная забудова, што складаецца з цэлага комплексу жылых, падсобных, гаспадарчых і прамысловых пабудоў. У самой планіроўцы сядзібных пабудоў не было строга вызначаных, цвёрдых канонаў.

Хата характарызувалася рознай планіроўкай, стасункамі з падсобнымі памяшканнямі, найбольш часта сустракалася двухкамернае жыллё тыпу хата + сенцы.

Кітайскі дом па сваёй канструкцыі адносіцца да каркасна-слупавага тыпу. У паўночным і паўночна-ўсходнім Кітаі дом не быў самастойнай асобнай пабудовай, а ўяўляў сабой частку комплексу сядзібы сыхэюань. Гэта адлюстраванне асноў грамадскага жыцця. Канструктыўныя прынцыпы домабудаўніцтва мала змяніліся. Яны заснаваны на арыентацыі па кірунках свету, семантыцы колеру, формаў, дэкаратыўных элементаў, ды і самой прагматычнай функцыі дома. Цэнтр сядзібы – двор – арганізоўваў у строгай іерархіі жылыя, падсобныя і дэкаратыўныя пабудовы, абнесеныя каменнай сцяной. Асноўным семантычна напоўненым кірункам арыентацыі сядзібы быў вектар поўдзень – поўнач, адносна яго сіметрычна размяшчаліся ўсе будынкi. На поўначы размяшчаўся галоўны будынак, жылыя памяшканні знаходзіліся па баках гэтай восі. Па традыцыі ўваход у сядзібу знаходзіўся ў паўднёвай сцяне, што адпавядала агульнай мадэлі светаўладкавання. План традыцыйнага дома – гэта квадрат. Іншыя кірункі свету таксама маркіраваныя. На думку старажытных кітайцаў ўсход валодае жыццём. Пры супастаўленні ўсходу з захадам у кітайцаў, як правіла, узнікае думка пра тое, што на ўсходзе знаходзіцца лепшае, больш важнае, чым на захадзе. Усход – месца крыніцы *цы* па ўсходняй філасофіі. Таму пакой гаспадара размешчаны на ўсходзе, а гасцявы – на захадзе. Запад – месца, дзе падае сонца. Пасля заходу сонца для людзей надыходзіць цемра. Таму захад – гэта месца з’яўлення цемры і холаду, злавесны захад азначае смерць і страх. Сядзіба адлюстроўвала вызначаны сацыяльны парадак, сістэму этыкету: рознае становішча старэйшага і малодшага пакаленняў, старэйшага і малодшага сына, мужчыны і жанчыны.

Пры меншай рэгламентацыі размяшчэння беларускіх сядзібных пабудов вясковы дом арганічна ўпісаны ў міфалагічную мадэль свету. Вокны не прасякалі ў паўночнай сцяне, бо гэты прасторавы напрамак суадносіцца з холадам, цемрай і смерцю. Самая сакральная зона інтэр’еру – покуць – арыентаваная на поўдзень і ўсход – бакі свету, якія сімвалізуюць нараджэнне, жыццё, цяпло, святло. Практычна ўсе контуры дому і сядзібы – парог, дзверы, вокны, сцяна, страх, кут – мелі ў традыцыйным светапоглядзе межавую сімваліку, увасаблялі мяжу паміж «сваім» – чалавечым і «тым» – чужым светам. Касмічная сімваліка хаты амаль страчаная ў сучасным беларускім горадзе. Але пэўныя асколкі міфалагічнага мыслення трывала трымаюцца ў нашай свядомасці: беларусы не вітаюцца, не размаўляюць і не перадаюць што-небудзь цераз парог.

У сучаснай беларускай мове лексема *дом* уключае ў сябе шмат значэнняў: 1) будынак, жылло, установа, прадпрыемства (Дом культуры, Дом кнігі, наш пяціпавярховы дом, выклік лекара на дом, праца на даму); 2) побыт, уклад гаспадаркі, утульнасць; 3) сям’я, блізкія адносіны паміж сваякамі; 4) род, прозвішча (састар.) У беларускай мове маюцца дзве мнагазначныя лексемы *дом* і *хата*, якія выкарыстоўваюцца і паралельна, і ў дакладна

вызначаных сітуацыях. Хата (ад стар.-венг. формы сучаснага венг. *Ház* 'дом' ці ад стараіранскага; параўн. таксама і нямецкае *Hütte*, англ. *Hut* 'хаціна') – традыцыйны дом украінцаў, беларусаў, заходніх і паўднёвых рускіх, часткі палякаў з печчу, як правіла з чатырохсхільным саламяным або чаротавым дахам.

Для кожнай нацыянальнай культуры ёсць ключавыя вызначальныя слова. Для нямецкай культуры – пунктуальнасць; для рускай – душа, туга, лёс; для амерыканскай – канфідэнцыяльнасць. Для беларускай лінгвакультуры такім ключавым словам і будзе *хата* як вобразны змест канцэптаў «Радзіма» і «сям'я».

Асацыятыўны шэраг ад слова *дом* у беларусаў і кітайцаў у многім супадае. Агульныя асацыяты: сям'я (праўда, колькасна кітайская сям'я значна пераважае беларускую), утульнасць, родны, цёплы, спакой, бацькі, дзеці. Але «семантычны аб'ём слова «家 – jiā – дом» у кітайскай мове значна шырэйшы. (回家 (huí jiā) ісці дамоў; 家人 (jiā rén) – сваякі; зварот да паважанага чалавека – 您老人家 (nín lǎo rén jiā) – вы, ваша міласць, спадар; лікавае слова – 两家旅 (liǎng jiā lǚ guǎn) і яшчэ суфікс для ўтварэння розных спецыяльнасцей. Адзначым спецыфічна беларускае слова *дамавіна*, утворанае ад слова «дома», – спецыяльная скрыня, у якую кладуць нябожчыка для пахавання, труна, новая хатка для памерлага. Такого значэння ў кітайскага дома няма, пры ўсёй уважлівасці кітайскай культуры да традыцый пахавання.

Працэсы глабалізацыі, актыўныя міжнародныя адносіны ствараюць ўмовы для прасоўвання беларускай мовы і культуры ў сусветнай супольнасці. У сучаснай сітуацыі актуальная палітыка так званай «мяккай сілы» (soft power). Згодна з Дж. Наю, «мяккая сіла» дзяржавы заснавана на прывабнасці яе культуры, каштоўнасцей, палітычных і сацыяльных праграм, звязаная з культываваннем пачуцця сімпатыі, з прыцягальнасцю ідэалу і пазітыўнага прыкладу.

Фарміраванне ацэначных адносінаў да краіны залежыць у тым ліку і ад ўспрымання яе культуры. У гэтай сувязі вывучэнне беларускай мовы суайчыннікамі і інафонамі значыць не толькі авалоданне пэўным сродкам камунікацыі, не столькі разуменнем, колькі спасціжэннем, выпрацоўкай каштоўнасна-сэнсавых арыенціраў.

Дз. А. Букаеў

ФОНАСЕМАНТЫКА І ГУКАПІС У КАНТЭКСТЕ ПЕРАКЛАДУ

На сённяшнім этапе развіцця мовазнаўства як навукі сфарміраваліся шматлікія галіны і плыні. Адною з такіх галін з'яўляецца фонасемантыка. На жаль на сённяшнім этапе гэта навуковая галіна не атрымала шырокага развіцця сярод постсавецкіх мовазнаўцаў, нягледзячы на яе перспектыўнасць і тыя магчымасці, якія яна дае для даследаванняў ў сферы літаратуразнаўства, у першую чаргу пры даследаванні такой з'явы, як гукапіс.